

Dağlık Karabağ Sorunu: İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermeni Diasporasının Ulusötesi Faaliyetleri, Astana Yayınları, 2023, s. 163

Onur YILMAZ

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye

The Issue of Nagorno-Karabakh: Transnational Activities of the Armenian Diaspora in the Course of the Second Karabakh War, Astana Publishing, 2023, p.163

Yakın tarihte Türk Dünyası'nın önemli kazanımlarından birisi olarak karşımıza çıkan İkinci Karabağ Savaşı, 1988–1994 yılları arasında Karabağ'ın asıl sakinleri olan Azerbaycan Türklerinin uğradığı mezalimin diyetinin ödetildiği yegâne bir zaferle sonuçlanmıştır. Jeopolitik açıdan Kafkasya, Anadolu'yu Orta Asya'ya bağlayan stratejik bir köprü olduğundan, bölge üzerinde söz sahibi olmak isteyen devletlerin ilgisi tarih boyunca devam etmiştir. Son üç yüz yıllık dönemi içerisinde Çarlık Rusya tahakkümü altında yer alan Azerbaycan ve Azerbaycan'ın bir parçası olan Karabağ bölgesi, Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip, Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte yeni bir boyuta evrilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yarattığı güç boşluğunun bir sonucu olarak Ermenistan tarafından tarihte eşi benzeri görülmemeyen katliamlara başvurulmuş, bölgedeki Türk nüfus soykırımı uğramış, soykırımdan kurtulanlar ise ana yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Birinci Karabağ Savaşı olarak adlandırılan süreçte birçok Müslüman Türk köyleri, Ermeni-Rus askeri birlikleri ve yerelden destek gören Ermeni çetelerince işgal edilirken, yüzlerce kadının ve çocuğun katledildiği Hocalı Katliamı, Türklere yönelik bir soykırım suçu olarak tarihin karanlık sayfalarında yerini almıştır. Bölgede uygulanan kötü muamelelerin bir an önce bitirilmesi yönünde Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nce kararlar alınmasına karşın, Ermenistan'ın hukuk tanımaz tutumu ve BM yaptırımlarının işlevsizliği sorunun yıllar içinde ötelenmesine yol açmıştır. Taraflar arasında 9 Mayıs 1994 tarihinde ateşkes anlaşması yapılmasına rağmen bölgedeki savaş hali, İkinci Karabağ Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. İkinci Karabağ Savaşı sırasında sadece askeri birlikler karşı karşıya gelmemiş, savaşın başlangıcından sonuna kadar ulusötesi faaliyetler kapsamında da taraflar kozlarını paylaşmıştır. Bu kapsamda Ermeni diasporası dünya çapında faaliyetler gösterip Karabağ'daki sözde yönetime yardım etmeye çalışmıştır.

Doç. Dr. Mustafa Tayfun Üstün tarafından kaleme alınan "Dağlık Karabağ Sorunu, İkinci Karabağ Savaşında Ermeni Diasporasının Ulusötesi Faaliyetleri" adlı eser, Karabağ savaşında bahsi geçen süreci anlamaya yönelik hazırlanmış kayda değer çalışmalardan biridir. Karabağ Sorunu, dönemin popüler konuları arasında yer almasına rağmen İkinci Karabağ Savaşı üzerine literatürde yeterince kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle, bahsi geçen çalışma İkinci Karabağ Savaşı ve Diaspora faaliyetlerini anlamlandırabilmek açısından literatüre kazandırılmış önemli bir yapıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

M. Tayfun Üstün'ün çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm içerisinde ayrıntılı olarak araştırmalara ve değerlendirmelere yer verilmiş, kitabın hedeflediği çıkarımlara sonuç kısmında değinilmiştir.

Karabağ Sorununun kökenine inildiğinde bölge üzerinde çıkar çatışmalarının tarih boyunca var olduğu görülmektedir. Kitabın ilk bölümünde Karabağ adının etimolojisi, bölgenin coğrafi yapısı ve tarihsel özellikleri açıklanmaktadır. Giriş cümlesi ile uyumlu olarak birçok medeniyet ve milletin bölge üzerinde hâkimiyet mücadelesine girdikleri tarihsel bir perspektifle ortaya konmuştur. Üstün, özellikle Rus hegemonyasının hâkim olduğu XIX. yüzyıldan (1805–1991) itibaren bölgenin Türk nüfusundan arındırılma çabalarının sistematik bir biçimde yürütüldüğünü okuyuculara hatırlatmaktadır. Öyle ki Çarlık Rusya Kafkas birlikleri komutanı Sisianov XVIII. yüzyılda Karabağ'ın önemini bildirir rapor yayımlamış,

Geliş Tarihi/Received: 01.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 08.12.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 29.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Onur YILMAZ

E-mail: mly_2012@hotmail.com

Cite this article as: Yılmaz, O. (2023).

The issue of Nagorno-Karabakh: Transnational activities of the armenian diaspora in the course of the second karabakh war, astana publishing, 2023, p.163. *Journal of International Relations Studies*, 3(2), 112-113.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

raporunda “Karabağ, coğrafi mevkiine göre Azerbaycan’ın dolayısıyla da İran’ın kapısı sayılır. Bunun için de onun elde tutulup tahkim edilmesine daha çok gayret edilmelidir.” şeklinde dönemin Rus devlet yetkililerine kuvvetli telkinde bulunmuştur. Birinci bölüm kapsamında üzerinde durulan bir diğer konu başlığı ise Rusların Karabağ’ın Ermenileştirilmesi ya da asimilasyonu sürecinde Türk nüfusuna yönelik başlatmış oldukları zorunlu göçlerdir. Bu zorunlu göç süreci içerisinde Ermeni-Rus birlikteliğinin Türk nüfusunun katledilmesi gibi aşırılıklara zemin hazırladığı ortaya konmuştur. Örneğin; 1905 yılında yaşanan (s.37) Şuşa katliamı, 1918–1919 yılları Ermeni baskı ve zulümleri bu bağlamda dikkate alınan tarihsel olaylardandır. Bu bölüm özelinde titiz bir çalışmanın yürütüldüğünü söyleyebilmek mümkündür. Bölgenin tarihsel, coğrafi ve etnik durumu okurlara tarihsel belgeler ışığında sunulmuştur. Üstün’e göre; bölgenin jeopolitik önemi Türklere yönelik yapılmış olan zorunlu göç dalgasının arkasında yatan önemli bir etkenlerin başında yer almıştır.

Kitabın ikinci bölümünde yazar, 1988–2020 yılları arasında Ermenistan ve Azerbaycan arasında süregelen Birinci ve İkinci Karabağ savaşlarının analizini yapmaktadır. Sovyet Rusya’nın bölge üzerindeki hegemonyasının giderek azalması, bölgede geçmişten beri düzenli olarak desteklenen Ermenilerin ayrılıkçı ve de saldırgan tutum sergilemeleri Birinci Karabağ Savaşının temel nedenleri olarak ileri sürülmüştür. Bu dönem içerisinde Azerbaycan’ın silahlı mücadelesinin yanı sıra uluslararası hukuk mücadelesine de ana hatlarıyla yer verilmiştir. Bu bağlamda Ermenistan’ın, Karabağ’a yönelik işgal ve ayrılıkçı hareketleri gerek iç hukuk kapsamında Rusya anayasasına, gerekse BM tarafından kabul görmeyen yapıda vücut bulduğu okurlara detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Soğuk Savaş’ın bitimi, Sovyet Rusya’nın dağılmasıyla birlikte bölgede ortaya çıkan siyasi boşluk ile birlikte Ermenistan’ın hukuk tanımaz eylemleri, silahlı terör eylemlerine dönüşmüş ve bölgede insanlık tarihinin kara lekesi Hocalı Katliamı 25–26 Şubat 1992 yılında Ermenistan’ın alınma kirli bir damga olarak vurulmuştur. Hocalı’da yapılan zulmün Türk ve Müslüman tebaaya acımasız ve orantısız olarak gerçekleştirilmesinden bahseden yazar, uluslararası hukuk normları ile yasaklanan soykırım eyleminin maddi ve manevi tüm unsurlarının tüm şartlarının taşındığına yazılı ve görsel belgeler üzerinden atıfta bulunmuştur. Bu bölüm de yazar ayrıca, Ermeni işgali sırasında kültürel mirasın da tahrip edildiğini ve geri dönülmez kayıplara neden olduğunu ileri sürmektedir. Savaş sonrası döneme dair değerlendirmeler de içeren bu bölüm, uluslararası arenada Karabağ sorununun neden çözülemediği ve bu çözümsüzlüğün İkinci Karabağ Savaşının gerçekleşmesine nasıl bir zemin hazırladığı soruları üzerine yoğunlaşmakta, tarihsel bir perspektiften bu soruların cevaplarını okuyucu ile buluşturmayı hedeflemektedir. Yazar bu kısımda İkinci Karabağ Savaşı dönemindeki 44 günlük süreçte yaşanan olayları da kronolojik olarak sunmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise uluslararası politikada önemli aktörlerden biri olan Ermeni diasporasının İkinci Karabağ Savaşını nasıl yeniden ürettiği sorusu üzerinde durulmuştur. Bölümün giriş cümlesinde “Uluslararası ilişkileri etkileyebilme gücü olan diasporalar arasında kabul edilen Ermeni diasporası dünyanın farklı bölgelerinde oluşturduğu topluluklar ve topluluğa ait kuruluşlarla uluslararası politikayı etkilemektedir.” (s.71) savı ortaya konulup diaspora faaliyetlerinin ulusların politika yapım sürecine olan etkisine vurgu yapılmıştır. Yazarın çalışmasını özgün boyuta taşıyan kısımlardan birisinin burası olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışmanın diğer akademik metinlerden farklılaştığı bu bölümde, ABD’deki Ermeni diasporasının faaliyetleri akademik perspektiften incelenmiştir. Yazar, ilk olarak Ermeni diasporasının oluşumu hakkında tarihsel ve sosyolojik bilgiler vermektedir. Genel hatlarıyla diasporayı oluşturan kurumlar ve diaspora toplumu içindeki rolleri izah edildikten sonra diaspora medyasına odaklanılıp İkinci Karabağ Savaşında üretilen söylemlerin analizi yapılmıştır. Bu kapsamda savaş sürecince ABD’deki Ermeni diasporası ve lobi gruplarının hangi tür faaliyetler içinde olduğu *Armenian Weekly* gazetesinde yer alan haberler dikkate alınarak değerlendirilmiştir (s.77). Diasporanın faaliyetleri MAXQODA 2020 programı ile kategorik içerik analizine tabi tutularak 44 günlük süreç içinde Karabağ Savaşına, Türklere ve Ermenistan’a dair söylemlerin nasıl oluştuğu ve değiştiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Kitabın son bölümünde yazar, ABD üzerinde üretilen diaspora faaliyetlerinin toplumun belirli bir kısmını (aynı ideolojiyi savunan, özdeş ve paydaş) nasıl tek çatı altında birleştirdiğinden bahsetmektedir. Konunun özelinde İkinci Karabağ Savaşı irdelenmiş olup, ABD’de yaşayan Ermeni topluluklarının siyasal, ekonomik ve bağış kampanyaları da dâhil olmak üzere savaş döneminde Ermenistan lehine yürüttükleri faaliyetler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Ermeni diasporası ve lobiciliğinin ABD Kongresi üzerinden yürüttüğü faaliyetlere ve elde ettiği çıktılara ayrıca değinilmiştir (ss.99–101). Siyasi faaliyetlerin yanı sıra İkinci Karabağ Savaşı esnasında Ermeni lobileri, insani yardım faaliyetleri, bağış kampanyaları, bilgilendirme ve farkındalık yaratma faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bunların içerisinde en dikkat çeken kara propaganda çalışması; Türkiye ve Azerbaycan ikilisinin, İkinci Karabağ Savaşında Hristiyan ve Ermeni tebaayı yok etmeye çalıştıkları yönündeki asılsız isnatlar olmuştur. (s.109). Bu tutumun ve davranışın temelinde cepheye kaybedilen savaşın seyrini Batıdan alınacak kuvvetli bir destekle değiştirme arzusu etkili olmuştur.

Doç. Dr. Mustafa Tayfun Üstün’ün hazırladığı bu kitap, İkinci Karabağ Savaşı sürecinde ABD’de yürütülen diaspora ve lobicilik faaliyetleri üzerine yazılan ilk eser mahiyetindedir. İkinci Karabağ Savaşı dönemindeki 44 günlük süreci ele alması ve orijinal kaynaklar ile sonuca ulaşabilmesi eseri kıymetlendirmektedir. Azerbaycan ve Karabağ’a yönelik ilgi uyandıran bu çalışma emsalleri arasında İkinci Karabağ savaşının nedenlerini, dinamiğini, yürütülen lobicilik ve diaspora faaliyetini anlamlandırabilmek adına özgün bir çalışma kategorisinde yer almaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.